

Przełamuj

Odpowiedzialne wsparcie
i zrównoważony rozwój

UNIwersytet
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

KOMPETENCJE OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI

Marcin Kocór

SPIS **TREŚCI**

Wstęp	3
Kompetencje osób z niepełnosprawnościami	4
Rozwijanie kompetencji przez osoby z niepełnosprawnościami	6
Podsumowanie: rekomendacje.....	9

WSTĘP

Osoby z niepełnosprawnościami, według danych z różnych krajów, stanowią od 6% do 32% populacji w wieku pracowniczym. W Polsce, w grudniu 2021 roku, odsetek ten wynosił około 5% i nieznacznie wzrósł w stosunku do poprzedniego roku. Udział osób z niepełnosprawnościami w grupie potencjalnych pracowników może być większy niż innych mniejszości, takich jak emigranci. Badania pokazują, że sytuacja osób z niepełnosprawnościami na rynku pracy jest gorsza niż osób pełnosprawnych – często są one mniej aktywne zawodowo, gorzej opłacane i pracują na stanowiskach, które nie odpowiadają ich kwalifikacjom. Trudności te wynikają zarówno z ograniczeń wynikających z niepełnosprawności, jak i niższego poziomu wykształcenia i posiadanych kompetencji.

Prowadzone analizy skupiają się głównie na edukacji formalnej osób z niepełnosprawnościami, pomijając inne formy rozwoju kompetencji, takie jak edukacja pozaformalna i nieformalna. W kontekście teorii kapitału ludzkiego, edukacja jest kluczowym czynnikiem budowania kompetencji, jednak osoby z niepełnosprawnościami często mają ograniczony dostęp do edukacji, co wpływa na ich pozycję na rynku pracy.

Warto dlatego poświęcić chwilę na przyjrzenie się kwestii poziomu kompetencji osób z niepełnosprawnościami i doświadczaniu przez nich niedopasowania kompetencyjnego.

Przedstawione wyniki pochodzą z badania Bilans Kapitału Ludzkiego (BKL) z lat 2017–2021, które obejmowało losową próbę Polaków w wieku produkcyjnym. Wśród badanych znalazło się 596 osób z niepełnosprawnościami (6,5% wszystkich respondentów). Przeprowadzone analizy pozwalają porównać sytuację osób z niepełnosprawnościami z pełnosprawnymi pracownikami, biorąc pod uwagę poziom kompetencji, doświadczenie niedopasowania kompetencyjnego i rozwój umiejętności.

KOMPETENCJE OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI

Jak zaznaczono na początku, brak jest pogłębionych badań określających kompetencje osób z niepełnosprawnością i ich porównanie z umiejętnościami osób pełnosprawnych. Większość dotychczasowych badań skupia się na wykształceniu jako wskaźniku umiejętności osób niepełnosprawnych. Wyjątkiem jest raport OECD, który na podstawie Międzynarodowego Badania Umiejętności Dorosłych (PIAAC) analizuje kluczowe kompetencje osób z niepełnosprawnością, takie jak: rozumienie tekstu, rozumowanie matematyczne oraz umiejętności ICT (posługiwanie się technologiami komputerowo-komunikacyjnymi). Dane z wielu krajów objętych tych badaniem pokazują, że osoby z poważną niepełnosprawnością częściej niż inne mają niższe umiejętności w tych obszarach, zwłaszcza w rozumieniu tekstu i rozumowaniu matematycznym. Różnice w zakresie umiejętności informatycznych są mniejsze, ale nadal widoczne.

Aby sprawdzić, jak to wygląda w przypadku polskich osób z niepełnosprawnościami warto sięgnąć po wyniki BKL, które w zakresie analizy kapitału ludzkiego pracowników obejmowało samoocenę 25 kategorii kompetencji ogólnych.

Wykres 1. Porównanie samooceny kompetencji ogólnych osób z niepełnosprawnościami i pełnosprawnych (średnie na skali od 1 – niski poziom do 5 – wysoki poziom).

Źródło: opracowanie własne na podstawie BKL – badanie ludności, 2017-2021.

Dane z lat 2017–2021 przedstawione na powyższym wykresie potwierdzają, że osoby z niepełnosprawnością generalnie mają niższy poziom kompetencji niż osoby pełnosprawne. To obserwuje

się zarówno w kluczowych kompetencjach, jak i ogólnych umiejętnościach. Największe różnice zauważono w umiejętnościach fizycznych, obsłudze komputerów, tabletów, smartfonów oraz specjalistycznych programów komputerowych. Co ważne w przypadku umiejętności ICT, to niższe kompetencje informatyczne mogą ograniczać rozwój innych umiejętności i utrudniać codzienne funkcjonowanie. Pogłębione analizy pokazują także, osoby starsze i mniej wykształcone z niepełnosprawnościami mają wyraźnie niższy poziom umiejętności informatycznych.

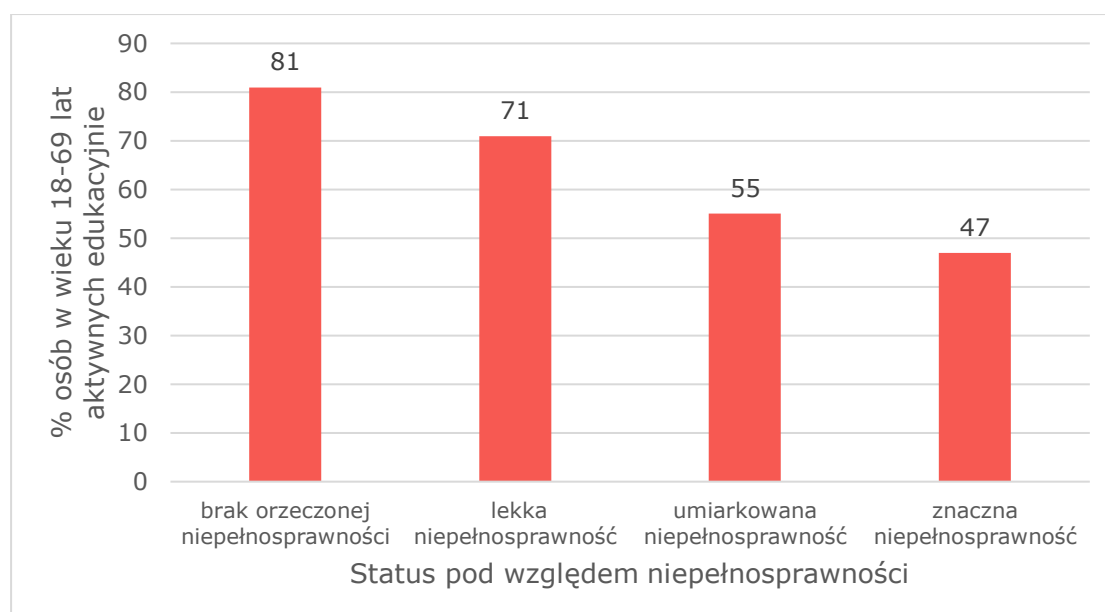
Deklarowany poziom kompetencji nie odzwierciedla bezpośrednio niedopasowania kompetencyjnego. Subiektywne wskaźniki niedopasowania, takie jak wykonywanie zadań zbyt trudnych lub łatwych w stosunku do posiadanych kompetencji, różnią się między osobami z niepełnosprawnością a pełnosprawnymi. Osoby z niepełnosprawnością częściej wskazują na nadmiar kompetencji, co może wynikać z zatrudniania ich na niskich stanowiskach ze względu na korzyści finansowe dla pracodawców. Brak takich wyraźnych różnic w subiektywnym niedoborze kompetencji sugeruje, że osoby z niepełnosprawnością niekoniecznie czują się przeciążone zadaniami przekraczającymi ich umiejętności. To znajduje potwierdzenie w innych badaniach, które wykazały nadwyżkę kompetencji wśród osób z niepełnosprawnościami.

ROZWIJANIE KOMPETENCJI PRZEZ OSOBY Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI

Niepełnosprawność znacząco wpływa nie tylko na poziom posiadanych umiejętności, ale również na zakres działań edukacyjnych służących ich rozwojowi. Wyniki badań BKL z lat 2017–2021 pokazują, że w ciągu ostatniego roku przed badaniem kompetencje rozwijało 81% osób pełnosprawnych w porównaniu do

55% osób z niepełnosprawnościami, co stanowi różnicę 26 punktów procentowych. Poziom aktywności edukacyjnej różni się również w zależności od stopnia niepełnosprawności, jak to prezentuje poniższy wykres.

Wykres 2. Odsetek osób z niepełnosprawnością i pełnosprawnych uczestniczących w jakiegokolwiek działalności edukacyjnej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BKL – badanie ludności, 2017-2021.

Osoby z niewielkim stopniem niepełnosprawności częściej angażują się w rozwój kompetencji niż osoby z poważną niepełnosprawnością, odpowiednio 71% w porównaniu do 47%. Pokazuje to na konieczność uwzględniania różnych stopni i rodzajów niepełnosprawności przy analizie aktywności edukacyjnej.

Niższą aktywność edukacyjną zauważamy również u osób bez orzeczonej niepełnosprawności, które jednak deklarują problemy zdrowotne ograniczające codzienne funkcjonowanie. W badanej grupie 67% takich osób z doświadczanymi problemami zdrowotnymi deklarowało rozwijanie swoich kompetencji, co jest niższym wskaźnikiem niż w grupie osób z lekkim stopniem

niepełnosprawności (71%). To wskazuje, że zły stan zdrowia oraz różne ograniczenia mają istotny wpływ na możliwości rozwoju, co potwierdzają także inne badania.

Niepełnosprawność i problemy zdrowotne znacząco wpływają na każdy rodzaj aktywności edukacyjnej, szczególnie na kształcenie formalne. Wśród ogółu badanych osób w wieku 18–69 lat tylko 12% uczestniczyło w edukacji formalnej, w tym 13% osób pełnosprawnych i tylko 5% osób z niepełnosprawnościami. Brak formalnego wykształcenia czy wcześniejsze przerwanie edukacji mogą być przyczyną gorszej sytuacji osób z niepełnosprawnościami na rynku pracy oraz utrudniać im dalszy rozwój.

Aktywność edukacyjna ściśle wiąże się z aktywnością zawodową. Osoby z niepełnosprawnościami, które są zatrudnione, znacznie częściej rozwijają swoje kompetencje niż osoby nieaktywne zawodowo. Osoby z niepełnosprawnościami, podobnie jak pełnosprawne, najczęściej uczą się samodzielnie, korzystając m.in. z materiałów internetowych, programów radiowych i telewizyjnych. Jednak osoby z niepełnosprawnościami korzystają z tych zasobów rzadziej niż osoby pełnosprawne, co wskazuje na utrudnienia w dostępie do różnych form edukacji.

Głównym powodem braku uczestnictwa w szkoleniach zarówno dla osób pełnosprawnych, jak i z niepełnosprawnościami, jest brak motywacji zawodowej. Jednak osoby z niepełnosprawnościami częściej niż pełnosprawni wskazywały na zły stan zdrowia jako barierę w edukacji. Ponadto, ponad połowa osób z niepełnosprawnościami deklarowała brak chęci rozwoju swoich kompetencji w najbliższym roku, co jest wyższym odsetkiem niż wśród osób pełnosprawnych.

PODSUMOWANIE: REKOMENDACJE

Aby zapewnić osobom z niepełnosprawnościami szanse na rozwój swoich kompetencji ważne jest stworzenie środowiska, w którym osoby takie mają równy dostęp do edukacji, są zachęcane i wspierane w rozwoju swoich umiejętności, a bariery edukacyjne są minimalizowane poprzez indywidualne podejście i dostosowanie programów nauczania. W oparciu o powyższe wyniki można zaproponować kilka działań do podjęcia.

Dostosowanie edukacji do różnych poziomów niepełnosprawności

Programy edukacyjne powinny być dostosowane do różnych stopni i rodzajów niepełnosprawności, aby zapewnić skuteczne i włączające możliwości rozwoju dla wszystkich osób z niepełnosprawnościami.

Zwiększenie dostępu do edukacji formalnej i pozaformalnej

W obliczu niższego udziału osób z niepełnosprawnościami w edukacji formalnej, należy zwiększyć ich dostęp do tego typu edukacji, jak również do edukacji pozaformalnej, oferując elastyczne i dostosowane do potrzeb i stanu zdrowia formy nauczania.

Wsparcie w rozwoju umiejętności ICT

Z uwagi na niższy poziom kompetencji informatycznych wśród osób z niepełnosprawnościami, istotne jest zapewnienie im odpowiedniego wsparcia i szkoleń z zakresu technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Promowanie samodzielnej nauki i dostępu do zasobów edukacyjnych

Należy zachęcać osoby z niepełnosprawnościami do samodzielnej nauki, jednocześnie zapewniając im łatwy dostęp do zasobów edukacyjnych, takich jak materiały internetowe, programy radiowe i telewizyjne.

Zachęcanie pracodawców do wsparcia rozwoju kompetencji

Pracodawcy powinni być zachęceni do inwestowania w rozwój kompetencji swoich pracowników z niepełnosprawnościami, oferując odpowiednie szkolenia i możliwości rozwoju.

Adresowanie braku motywacji zawodowej

Konieczne jest zrozumienie i adresowanie przyczyn braku motywacji zawodowej wśród osób z niepełnosprawnościami, oferując im atrakcyjne i dostosowane do ich potrzeb możliwości edukacyjne.

Budowanie świadomości i włączanie społeczne

Należy promować w społeczeństwie większą świadomość na temat potrzeb edukacyjnych osób z niepełnosprawnościami oraz wspierać ich włączanie społeczne poprzez edukację.